

спрямованих на подолання проблем у навчанні, а також необхідну допомогу в організації й проведенні дозвілля. Учні з порушеннями інтелектуального розвитку навчаються за спеціальними програмами з української мови, математики, природознавства. Право на адаптацію програмового матеріалу мають учні з особливими освітніми потребами, які повністю інтегровані в загальноосвітні заклади освіти. За побудовою та обсягом навчального матеріалу програми є базовими. Виходячи з місцевих умов навчання та подальшого працевлаштування випускників, школа має право обирати відповідні предмети та види праці для поглибленого вивчення, уточнювати зміст базових програм (деякі теми можуть не вивчатися) або за їх зразком розробляти нові з урахуванням індивідуальних потреб дитини з особливими освітніми потребами. Час на вивчення тем не регламентується з аналогічних причин [5, с. 220].

Ефективність подальшої соціалізації та інтеграції у суспільство учнів з особливими освітніми потребами переважно залежить від якості проведеної в школі корекційно-розвивальної роботи. Її основними напрямками для вчителя є підвищення рівня пізнавальної активності учнів і розвиток їхньої здатності до усвідомленої регуляції навчальної та трудової діяльності. Останнє передбачає формування в учнів необхідного обсягу знань і загально трудових умінь. Розвиток умінь відбувається шляхом планомірного скорочення допомоги учням у розумових і перцептивних (практичних) діях.

На початку навчання допомога має бути максимальною. Відносно орієнтовних дій вона полягає в демонстрації і поясненні кінцевого результату навчання та практичних дій, а також умов роботи (застосовуваних знарядь, матеріалів, наочних посібників). Розгорнута допомога в плануванні полягає в груповому обговоренні майбутньої роботи і у практичному показі асистентом вчителя послідовності її виконання, у застосуванні демонстраційних карт [5, с. 226].

Звернемося до зарубіжного досвіду. У канадських навчальних закладах асистенти вчителів входять до складу допоміжного персоналу освітньої спільноти — так називають членів персоналу, які допомагають вчителю здійснювати освітню місію школи. Допоміжний персонал під керівництвом учителя може працювати з учнями індивідуально чи в невеликих групах, виконуючи різні види діяльності для реалізації навчальної програми. Він також надає вчителям інформацію про дитину, її успіхи та труднощі у процесі вивчення навчального матеріалу, надає поради та пропозиції [6, с. 236].

У деяких випадках асистентом дитини є один з батьків або осіб, які їх замінюють. Такі асистенти отримують доступ до роботи в загальноосвітньому навчальному закладі у зв'язку з необхідністю підтримки своєї дитини, яка може мати комплексні порушення розвитку. Багато асистентів працюють з учнями, яким протягом усього дня потрібні спеціальна медична допомога та догляд за станом здоров'я. Учителі повинні розробити детальний план і вказати, які дії треба виконувати постійно і що робити в надзвичайних ситуаціях, а також те, хто відповідальний за затвердження цих дій та їх виконання. Згоду про надання будь-якої медичної допомоги учню можна отримати не тільки в батьків, а й у медичних працівників [12, с. 435].

Ми погоджуємось з думкою багатьох науковців, що важливою рисою особистості асистента вчителя є здатність до ефективної комунікації. У роботі з дитиною асистент має проявити терпіння, увагу, спокій. Ще одна його якість — гнучкість і адаптивність, здатність виступати одночасно в декількох ролях: як серед дорослих (батьків і фахівців школи), так і серед дітей (учнів). Адже йому доводиться виконувати різні соціальні ролі — друг-наставник для підопічного, дорослий друг і помічник підопічного в дитячому колективі, член команди фахівців супроводу дитини, консультант для батьків дитини.

В Україні рішення про необхідність супроводу дитини в школі асистентом педагога ухвалює Психолого-медико-педагогічна комісія (ПМПК). Вона ж визначає й інші умови навчання дитини в

інклюзивному класі. Налагоджений контакт асистента вчителя з фахівцями ПМПК дозволяє зробити процес включення дитини з особливими освітніми потребами у шкільне життя більш ефективним. У школах, де інклюзія дає позитивні результати, діють різні схеми організації навчального процесу [1, с. 89].

Під час відсутності учня з особливими освітніми потребами закріплені асистент учителя може залучатися адміністрацією школи до психолого-педагогічного супроводу інших учнів класу, де працює асистент, або учнів з особливими освітніми потребами інших класів. За необхідності щороку учні, якими опікується асистент учителя, можуть змінюватися. Під час канікул, які не збігаються з відпусткою, асистент вчителя залучається адміністрацією школи до педагогічної, методичної чи організаційної діяльності в межах часу, який не перевищує навчальне навантаження до початку канікул [10, с. 237].

Аналіз наукових джерел [1; 5] дозволяє нам виділити різні ролі асистента вчителя, які він може виконувати. Розглянемо їх детальніше. По-перше: асистент вчителя це персональний супроводжувач учня з особливостями розвитку. За оцінками фахівців із впровадження інклюзії в українському освітньому просторі, на сьогоднішній день найбільш бажаною є ситуація, коли вчитель інклюзивного класу не є фахівцем в галузі спеціальної педагогіки, а асистент вчителя, навпаки, має відповідну фахову освіту. У такому випадку асистент вчителя бере на себе функцію фахівця, який буде навчальний процес для учня з особливими освітніми потребами, допомагаючи вчителю пристосуватися до потреб учня, не знижуючи при цьому якості освіти всього класу [5, с. 226]. Учитель і асистент вчителя — це одна команда, у якій ролі мають розподілятися найбільш ефективним чином. Проте у свідомості учня з особливими освітніми потребами лідером повинен залишатися вчитель. Асистент має сприйматися як помічник педагога. Наприклад, асистент вчителя може заздалегідь домовитися із учителем про те, коли найбільш доречно викликати учня з особливостями розвитку до дошки. Під час уроку діти по черзі виходять розв'язувати приклади, і асистент вчителя подає знак учителю у той момент, коли його підопічний готовий вийти до дошки. Учитель відповідно підбирає легше завдання. Таким чином, дитина отримує досвід успішної відповіді перед класом. Асистент вчителя допомагає адаптувати навчальну програму відповідно до можливостей учня з особливостями розвитку. У цьому випадку він спостерігає за тим, що викладає вчитель, і подає матеріал у тому обсязі й на тому рівні, який зрозумілий учню з особливими освітніми потребами. Дитина при цьому перебуває в класі, слухає і учителя, і відповіді учнів, але виконує стільки завдань, скільки їй під силу. Процес активності учня перебуває під контролем асистента вчителя. Наприклад, асистент учителя може підказувати учневі, скільки слів записати з дошки, скерувати його при переході від одного завдання до іншого, підказувати, у який момент краще підняти руку й на яке питання вчителя відповідати. Таким чином, він ніби бере під контроль навчання дитини, поступово розширюючи її знання й адаптуючи учня до навчання у класі [1, с. 22]. По-друге, асистент учителя може бути в ролі помічника учителя. У цьому випадку навчальне навантаження формується учителем, а він виступає як його помічник в організаційних моментах, збираючи у всіх учнів зошити, підтримуючи дисципліну класу в процесі виконання завдання вчителя. Учитель же в цей час приділяє увагу учню з особливими освітніми потребами. Якщо вчитель прагне займати максимально лідерську позицію в навчальній діяльності учня, а асистент вчителя при цьому не має фахової освіти (дефектологія, спеціальна або клінічна психологія тощо), то в такій парі найбільш оптимальним є стати для вчителя помічником у реалізації його ідей щодо навчання дитини з особливими освітніми потребами. По-третє, асистент учителя — другий учитель у класі. Такий підхід поширений в американських школах. Відповідно до законодавчої бази США визнання дитини не здатною вчитися самостійно вважається порушенням її прав, у класі, де займається дитина з особливими освітніми потребами, працюють два вчителі, які поперемінно допомагають вчитися всім

дітям, але дитині з особливими освітніми потребами — більшою мірою.

Наведемо приклад використання такого підходу в нашій країні. В інклюзивному класі загальне керівництво уроком здійснює один учитель, а інший (умовно — асистент учителя) перевіряє домашні завдання всіх учнів, стежить за ходом самостійної роботи кожного, у тому числі й за роботою учня з особливими освітніми потребами. У той час як основний викладач пояснює новий матеріал, другий учитель перебуває поруч з учнем з особливими освітніми потребами [5, с. 226].

Натомість учитель може запропонувати асистенту вчителя провести підбір навчальних завдань, які учень міг би виконати (але остаточне рішення про використання цих завдань прийматиме вчитель); перевіряти вправи та тести на множинний вибір, інші види вправ/запитань, де учень повинен дати єдину вірну відповідь; зробити ксерокопії роздавальних матеріалів, виготовити унаочнення чи інші матеріали під керівництвом учителя.

В Канаді асистенти вчителів входять до складу допоміжного персоналу освітньої спільноти — так називають членів персоналу, які допомагають вчителю здійснювати освітню місію школи і сприяють кращому здобуттю освіти дітьми.

Допоміжний персонал може під керівництвом учителя працювати з учнями індивідуально чи в невеликих групах, виконуючи різні види діяльності для реалізації навчальної програми. Він також надає вчителям інформацію про дитину, її успіхи та труднощі у процесі вивчення навчального матеріалу, надає поради та пропозиції. Наприклад, члени допоміжного персоналу можуть оцінювати функціональні дії учнів, складати стандартизовані тести (але не трактувати результати тестування), спостерігати за поведінкою учня під час навчального процесу, занотовувати результати спостереження, приймати участь у навчальному процесі [6, с. 236].

На основі таблиці, яку запропонували у посібнику «Огляд ролі асистентів учителів у канадських школах. Досвід провінцій Манітоба, Нова Шотландія та Альберта» Е. Чорнобой, О. Красюкова-Еннз, проаналізуємо роль асистента вчителя крізь призму обов'язків учителя та обов'язків асистента учителя, а також діяльність, яку вони виконують разом, враховуючи такі критерії, як:

I. Оцінювання: у процесі оцінювання вчителі зобов'язані оцінити навчальні потреби на основі даних про клас та учнів; в той час як обов'язком асистента учителя - бути присутнім при розробці планування; спільною роботою вчителя та асистента стане обговорення можливостей учнів, сильні та слабкі їх сторони.

II. Планування: до обов'язків вчителя належить спланувати роботу на уроці та відібрати ресурси, визначити рушійні пріоритети, вибрати належний вид роботи згідно з індивідуальним навчальним планом; обов'язком асистента стане допомога у доборі та складанні матеріалів, у розробці візуальних засобів унаочнення; їх спільною дією стане обговорення підготовки матеріалу та зміну навчального плану з огляду на індивідуальні потреби учня.

III. Спостереження: у процесі спостереження вчитель розробляє чітку систему управління класом; асистент працює межавстановлених шкільних правил, включаючи систему управління класом, за потреби повідомляє про документувати спостереження щодо діяльності учнів у журналі спостережень; спільно вони ведуть спостереження за досягненнями у навчання кожного учня, обговорюють й проводять очікувані щодо поведінки учня та встановлених у класі правил.

IV. Навчання: вчителі виконують план уроку, проводять навчання згідно з цим планом, спостерігають за процесом навчання, за потреби - допомагають учням, надають асистенту ресурси; асистент - пояснює учням елементи уроку, спостерігають за тим, як вони закріплюють матеріал, сприяють закріпленню конкретних методів, стратегій та мови (під керівництвом учителя), документування, спостерігають та надають вчителю об'єктивну інформацію; спільно вчитель та асистент чітко висловлюють результати й обмінюються досвідом, обговорюють конкретні стратегії, діяльність та результати, обмірковують розташування робочого місця.

V. Оцінка: вчитель має слідкувати за прогресом учнів та оцінити його, стежити за виконанням індивідуального навчального плану; асистент вчителя має спостерігати за поведінкою учнів і надавати інформацію вчителю, збирати й записувати дані для подальшої оцінки учня; спільна робота (вчителя та асистента) - обговорити спостереження, обмінятися інформацією.

VI. Звіт: вчитель зобов'язується звітувати перед батьками та педагогічним колективом (за нагоди) як формально, так і неформально; асистент має звітувати перед учителем щодо сильних сторін учня, досягнень і потреб, звітувати перед учителем щодо поведінки учня та її наслідків; спільно обговорити інформацію про учня, дотримуватись конфіденційності. Так чи інакше, асистент вчителя і вчитель, по суті, стають однією командою, у якій експертом із навчання дитини з особливими освітніми потребами може бути як учитель, так і асистент (у цьому випадку вчитель дотримується рекомендацій асистента учителя під час проведення уроку). Але при будь-якому варіанті розподілу ролей необхідно пам'ятати, що вчитель відіграє провідну роль у свідомості учня.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, посаду асистента вчителя може обіймати особа, яка має педагогічну освіту та пройшла курсову перепідготовку для роботи в умовах інклюзії. Основні завдання асистента вчителя загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивним навчанням полягають в адаптації змісту та методів навчання до можливостей і потреб дитини з особливими освітніми потребами та застосування під час уроків системи корекційних заходів, спрямованих на опанування навчального матеріалу. Асистент вчителя має допомагати учням з особливими освітніми потребами набувати знань, умінь та навичок, необхідних для повноцінного життя в класі, школі, суспільстві.

Список використаних джерел

1. Асистент учителя в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник / Н.М.Дятленко, Н.З.Софій., О.В.Мартинчук, Ю.М.Найда, під заг. ред. М.Ф.Войцехівського. – К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 172 с.
2. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: прак. посіб. / Тім Лорман, Джоан Демпелер, Девід Харві; пер. з англ. – К.: СПД-ФО Парашин І. С., 2010. – 296 с.
3. Інструктивно-методичний лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя» від 25.09.2012 № 1/9– 675 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/32125/
4. Компанець Н. В. Організація роботи асистента педагога в інклюзивному середовищі за допомогою програмово-методичного комплексу/ Н. Компанець // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2013. – № 3. – С. 21–25.
5. Лапін А. В. Робота асистента вчителя в інклюзивному освітньому закладі / А. В. Лапін // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. – 2014. – Вип. 5. – С. 219– 232.
6. Луценко І. В. Роль асистента вчителя в організації навчально-виховного процесу у класі з інклюзивним навчанням / І. В. Луценко // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. – 2013. – Вип. 4(1). – С. 234– 243.
7. Нос Л. С. Підготовка вчителів початкової школи в Канаді: теорія і практика: навч. посіб. / за ред. Н. Г. Ничкало. – Львів: Бадікова Н.О. – 2016. – 300 с.
8. Організаційно-педагогічні умови діяльності асистента вчителя в інклюзивному навчальному закладі. Навчально-методичний посібник / За заг. Ред. Колупаєвої А.А. – К. – 2014. – 254 с.

9. Софій Н. Асистент педагога: основні ролі та завдання: Розвиток інклюзивної освіти / Н. Софій // Управління освітою. – 2013. – № 23, грудень. – С. 22–28.
10. Татаринцев О. В. Методичні рекомендації щодо організації та змісту діяльності асистента вчителя в класах з інклюзивним навчанням / О. В. Татаринцев // Методичні рекомендації щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти Київщини у 2013/2014 навчальному році : [Інформаційно-методичний збірник / за заг. Ред Н.І. Клокар] – Біла Церква : КОІПОПК, 2013. – Ч. I. – С.233–239.
11. Чорнобай Е. І. Огляд ролі асистентів учителів у канадських школах. Досвід провінцій Манітоба, Нова Шотландія та Альберта: посібник / Е. І. Чорнобай, О. В. Краснокова–Еннз. – К.: Паливода А. В., 2012. – 32 с.
12. Giangreco M. F. Teacher assistants in inclusive schools / M. F. Giangreco, Doyle M. B. // The SAGE handbook of special education. – 2007. – P. 429–439.

References

1. Asystent uchytelia v inkluzyvnomu klasi: navchalno-metodychnyi posibnyk [Teacher assistant in the inclusive class: a teaching manual]. / N.M.Diatlenko, N.Z.Sofii., O.V.Martynchuk, Yu.M.Naida, pid zah. red. M.F.Voitsekhivskoho. – K.: TOV Vydavnychiy dim «Pleiady», 2015.— 172s.
2. Inkluzivna osvita. Pidtrymka rozmaittia u klasi : prakt. posib.[Inclusive education. Diversity support in the classroom]. / Tim Lorman, Dzhoan Deppeler, Devid Kharvi ; per. z anh. — K. : SPD-FO Parashyn I. S., 2010. — 296 s.
3. Instruktivno-metodychnyi lyst Ministerstva osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy «Shchodo posadovykh oboviazkiv asystenta vchytelia». [Instructional and methodological letter from the Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine "On the duties of assistant teacher"]. vid 25.09.2012 № 1/9-675 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : http://osvita.ua/legislation/Ser_ospv/32125/
4. Kompanets N. V. Orhanizatsiia roboty asystenta pedahoha v inkluzyvnomu seredovyschchi za dopomohoiu prohramovo-metodychnoho kompleksu. [The organization of work of the teacher's assistant in the inclusive environment with the help of a program-methodical complex] /. N. Kompanets // Osoblyva dytna:navchannia i vykhovannia . — 2013 . — №3 . — S. 21 – 25.
5. Lapin A. V. Robota asystenta vchytelia v inkluzyvnomu osvitnomu zakladi [Work of an teacher assistant at the inclusive educational institution] / A. V. Lapin // Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy. - 2014. - Vyp. 5. - S. 219-232.
6. Lutsenko I. V. Rol asystenta vchytelia v orhanizatsii navchalno-vykhovnoho protsesu u klasi z inkluzyvnym navchanniam [The role of the teacher's assistant in the organization of the educational process in the class with inclusive education] / I. V. Lutsenko // Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy. - 2013. - Vyp. 4(1). - S. 234-243.
7. Nos L. S. Pidhotovka vchyteliv pochatkovoï shkoly v Kanadi: teoriia i praktyka [Preparation of Elementary School Teachers in Canada: Theory and Practice] : navch. posib. / za red. N. H. Nychkalo. – Badikova N.O.. – Lviv. – 2016. – 300 s.
8. Orhanizatsiino-pedahohichni umovy diialnosti asystenta vchytelia v inkluzyvnomu navchalnomu zakladi [Organizational-pedagogical conditions of activity of teacher's assistant in an inclusive educational institution]. Navchalno-metodychnyi posibnyk / Za zah. red. Kolupaievoi A.A. - K. - 2014. - 254 s.
9. Sofii N. Asystent pedahoha: osnovni roli ta zavdannia: Rozvytok inkluzyvnoï osvity [Assistant teacher: the main roles and tasks: Development of inclusive education] / N. Sofii // Upravlinnia osvitoiu. – 2013. – № 23, hruden. – S. 22 – 28.
10. Tatarintsev O. V. Metodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii ta zmistu diialnosti asystenta vchytelia v klasakh z inkluzyvnym navchanniam [Methodical recommendations on the organization and content of the teacher's assistant's activities in classes with inclusive education] / O. V. Tatarintsev // Metodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii ta zmistu navchalno-vykhovnoho protsesu v zakladakh osvity Kyivshchyny u 2013/2014 navchalnomu rotsi : [Informatsiino-metodychnyi zbirnyk / za zah. Red N.I. Klokhar] – Bila Tserkva : KOIPOPК, 2013. – Ch. I. – S.233 – 239
11. Chomobai E. I. Ohliad roli asystentiv uchyteliv u kanadskykh shkolakh. Dosvid provintsii Manitoba, Nova Shotlandiia ta Alberta [Overview of the role of teacher assistant in Canadian schools. Experience of Provinces of Manitoba, Nova Scotia and Alberta] : posibnyk / E. I. Chomoboi, O. V. Krasiukova-Ennz. - K.: Palyvoda A. V., 2012. – 32 s.

В статтє раскрывается роль ассистента учителя в обеспечении педагогического сопровождения ребенка с особыми образовательными потребностями в условиях инклюзивного обучения. Освещены должностные обязанности ассистента учителя в контексте командного взаимодействия с учителем. Проанализирована роль ассистента учителя сквозь призму обязанностей учителя и обязанностей ассистента учителя, а также деятельность, которую они выполняют вместе, учитывая такие критерии, как оценка, планирование, наблюдение, обучение, оценка, отчет.

Ключевые слова: ассистент учителя, инклюзивное обучение, дети с особыми образовательными потребностями, парапрофессионал, педагогическое сопровождение.

The reality of teaching in the twenty first century is that schools must be prepared to meet the needs of a diverse group of learners. Teachers are responsible for the overall direction, education and management of programming, evaluating, reporting, and designing interventions for all students within the classroom. However, it should not be expected that any one teacher will have the repertoire of skills to meet the needs of all students all of the time. Classroom/subject teachers must be prepared to work collaboratively with parents, and other professionals and support staff for example teacher's assistant to help students achieve success in learning. The article describes foundations of the teacher's assistant the role of teacher assistant in providing pedagogical support for a child with special educational needs under conditions of special education. The duties of the teacher's assistant in the context of team cooperation with the teacher are: working with individual pupils or groups of pupils on special instructional projects; providing the teacher with information about pupils that will assist the teacher in the development of appropriate learning experiences; assisting pupils in the use of available instructional resources, and assisting in the development of instructional materials; utilizing their own special skills and abilities by assisting in instructional programs in such areas as: foreign languages, arts, crafts, music and similar subjects; assisting in related instructional work as required. The role of the teacher's assistant through the prism of the duties of the teacher and the duties of the teacher's assistant is analyzed as well as the activity they perform together, taking into account such criteria as assessment, planning, observation, training, assessment, report. The position of a teacher assistant may be occupied by a person who has a pedagogical education and undergo a course retraining for work under inclusive conditions. The main tasks of the assistant teacher of special educational institution are to adapt the content and methods of teaching to the needs and abilities of the child with special educational needs and to apply during the training system corrective measures aimed at learning the material. The assistant is to help students with special educational needs to acquire the knowledge, skills and skills necessary for a full-fledged life in class, school, and society.*

Key words: teacher's assistant, inclusive education, children with special educational needs, pedagogical support.